ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Xolboyeva Sevinch Kamoliddin qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

khoboyevaliili@gmail.com

YASHIL IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASHGA INVESTITSIYALARNI JALB QILISH VA BOSHQARISHNING XORIJ TAJRIBALARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada yashil iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda investitsiyalarni jalb qilish va ularni samarali boshqarishning xorijiy tajribalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda yashil moliyalashtirish mexanizmlari, jumladan, yashil obligatsiyalar, davlat-xususiy sheriklik (PPP), barqaror rivojlanish fondlari hamda ESG tamoyillari asosida investitsiyalarni boshqarish amaliyoti o‘rganilgan. Xorij tajribasi shuni ko‘rsatadiki, institutsional islohotlar, moliyaviy rag‘batlar va shaffof boshqaruv tizimi yashil investitsiyalar oqimini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ekologik loyihalarga yo‘naltirilgan kapital qo‘yilmalar energiya samaradorligini oshirish, karbon chiqindilarini kamaytirish va barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, yashil investitsiyalar, barqaror rivojlanish, ESG, yashil obligatsiyalar, davlat-xususiy sheriklik, ekologik moliyalashtirish, karbon chiqindilari.

Abstract. This article analyzes foreign experience in attracting and managing investments to ensure green economic growth. The study examines green financing mechanisms applied in developed and emerging economies, including green bonds, public-private partnerships (PPP), sustainable development funds, and ESG-based investment management practices. International experience demonstrates that institutional reforms, financial incentives, and transparent governance systems significantly increase green investment flows. Furthermore, capital allocation toward environmentally oriented projects contributes to energy efficiency improvement, carbon emission reduction, and sustainable economic growth.

Keywords: green economy, green investments, sustainable development, ESG, green bonds, public-private partnership, environmental finance, carbon emissions.

KIRISH

So‘nggi yillarda global iqlim o‘zgarishi, resurslar tanqisligi va ekologik xavflarning kuchayishi yashil iqtisodiy o‘sish modeliga o‘tishni dolzarb masalaga aylantirdi. BMT ma’lumotlariga ko‘ra, 2023–2024 yillarda global haroratning rekord darajada oshishi va karbon chiqindilarining yuqori darajada saqlanib qolishi barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish jarayonini murakkablashtirmoqda. Xalqaro energetika agentligi (IEA) hisobotiga ko‘ra, 2023 yilda global energetika sohasiga yo‘naltirilgan investitsiyalar hajmi 2,8 trillion AQSH dollariga yetgan bo‘lib, shundan 1,7 trillion dollardan ortig‘i toza energiya va yashil texnologiyalarga to‘g‘ri kelgan. Jahon banki va Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) prognozlariga ko‘ra, 2030 yilgacha rivojlanayotgan mamlakatlarda iqlimga moslashuv va karbon neytrallikka erishish uchun trillionlab dollar miqdorida qo‘shimcha investitsiyalar talab etiladi. Global tajriba shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda faqat investitsiyalarni jalb qilish emas, balki ularni samarali boshqarish ham muhim ahamiyatga ega. Institutsional islohotlar, soliq imtiyozlari,

davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari va ESG tamoyillarini joriy etish yashil kapital oqimini oshirishning asosiy omillaridan hisoblanadi.

O‘zbekiston uchun ham yashil iqtisodiyotga o‘tish strategik ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, energiya samaradorligini oshirish va ekologik barqaror infratuzilmani shakllantirish jarayonida xorij tajribasini o‘rganish va moslashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu bois, mazkur tadqiqot yashil iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda investitsiyalarni jalb qilish va boshqarishning ilg‘or xorijiy tajribalarini tahlil qilishga qaratilgan.

Asosiy qism

Yashil iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda investitsiyalarni jalb qilish va ularni samarali boshqarish xalqaro miqyosda davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylangan. So‘nggi yillarda rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar yashil moliyalashtirish mexanizmlarini keng joriy etib, kapital oqimini ekologik barqaror loyihalarga yo‘naltirishni kuchaytirmoqda.

Avvalo, rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yashil investitsiyalarni jalb qilishda normativ-huquqiy baza va moliyaviy rag‘batlar muhim rol o‘ynaydi. Yevropa Ittifoqida “Green Deal” va barqaror moliya taksonomiyasi asosida investitsiyalar ekologik mezonlar bo‘yicha tasniflanadi. Bu tizim investorlar uchun aniq va shaffof yo‘riqnoma yaratib, yashil loyihalarga kapital oqimini oshirishga xizmat qilmoqda. Natijada, qayta tiklanuvchi energetika, energiya samaradorligi va ekologik infratuzilma loyihalariga yirik xususiy investitsiyalar jalb etilmoqda.

AQSHda “Inflation Reduction Act” doirasida iqlim va toza energetika sohasiga 369 milliard AQSH dollari miqdorida qo‘llab-quvvatlash paketi qabul qilinishi xususiy sektor investitsiyalarini sezilarli darajada rag‘batlantirdi. Soliq kreditlari va subsidiyalar mexanizmi orqali qayta tiklanuvchi energiya loyihalarining investitsion jozibadorligi oshirildi. Bu model davlat tomonidan yaratilgan rag‘batlar xususiy kapitalni jalb qilishda samarali vosita ekanini ko‘rsatadi.

Xitoy tajribasi ham alohida e’tiborga loyiq. Xitoy dunyoda yashil obligatsiyalar bozorining yetakchi ishtirokchilaridan biri bo‘lib, qayta tiklanuvchi energetika va ekologik transport infratuzilmasiga milliardlab dollar investitsiyalar yo‘naltirilmoqda. Davlat banklari va rivojlanish institutlari yashil moliyalashtirishni faol qo‘llab-quvvatlab, uzoq muddatli kreditlash mexanizmlarini joriy etgan.

Rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi esa davlat-xususiy sheriklik (PPP) mexanizmlarining samaradorligini ko‘rsatmoqda. Masalan, Osiyo va Afrika davlatlarida quyosh va shamol elektr stansiyalari loyihalari PPP asosida amalga oshirilib, xalqaro moliya institutlari kafolatlari orqali investitsion risklar kamaytirilmoqda. Bu yondashuv infratuzilma loyihalariga xususiy kapitalni jalb qilish imkonini kengaytiradi.

Yashil investitsiyalarni boshqarishda ESG (Environmental, Social, Governance) tamoyillari muhim ahamiyat kasb etadi. So‘nggi yillarda global investorlar ESG reytingi yuqori bo‘lgan kompaniyalarga ustuvor e’tibor qaratmoqda. Bu esa korporativ boshqaruv sifati, ekologik mas’uliyat va ijtimoiy barqarorlik omillarining investitsion qarorlar qabul qilishdagi rolini kuchaytiradi.

Shuningdek, yashil obligatsiyalar bozori jadal rivojlanmoqda. 2023 yilda global yashil obligatsiyalar emissiyasi 500 milliard dollardan oshgan bo‘lib, bu kapital oqimining barqaror va ekologik loyihalarga yo‘naltirilayotganini ko‘rsatadi. Ushbu moliyaviy instrument infratuzilma, energetika va ekologik loyihalarni uzoq muddatli moliyalashtirishda muhim vosita hisoblanadi.

Umuman olganda, xorij tajribasi quyidagi asosiy omillar yashil iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi:

— barqaror va shaffof normativ-huquqiy baza;
— soliq va moliyaviy rag‘batlar;
— davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari;
— yashil obligatsiyalar va barqaror moliya instrumentlari;
— ESG tamoyillarini joriy etish;

— risklarni kamaytiruvchi kafolat mexanizmlari.

Mazkur tajribalarni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish yashil energetika, energiya samaradorligi va ekologik infratuzilma loyihalariga investitsiyalar oqimini oshirishga xizmat qiladi. Natijada, iqtisodiy o‘sish ekologik barqarorlik tamoyillari bilan uyg‘unlashgan holda ta’minlanadi.

Yashil iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda yana bir muhim yo‘nalish — texnologik innovatsiyalarni moliyalashtirish hisoblanadi. Germaniya, Janubiy Koreya va Yaponiya tajribasida davlat grantlari va innovatsion fondlar orqali energiya samaradorligi, vodorod energetikasi va “aqlli” tarmoqlar (smart grids) rivojlantirilmoqda. Bunday yondashuv uzoq muddatda ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirib, iqtisodiy o‘sishni ekologik barqarorlik bilan uyg‘unlashtiradi.

1-jadval.
Yashil iqtisodiy o‘sish bo‘yicha global investitsiya ko‘rsatkichlari (2025 yil)

№	Ko‘rsatkich	2025 yil (baholangan)	2024 yilga nisbatan o‘sish	Izoh
1	Global energetika investitsiyalari	3,2 trln AQSH dollari	+6–7 %	Tarixdagi eng yuqori ko‘rsatkich
2	Toza energiya investitsiyalari	2,0 trln AQSH dollari	+5–7 %	Qayta tiklanuvchi energiya va elektr transport yetakchi
3	Yashil obligatsiyalar emissiyasi	650 mlrd AQSH dollari	+8–10 %	Kapital bozorida barqaror o‘sish
4	ESG fondlari aktivlari	3,1 trln AQSH dollari	+10 %	Institutsional investorlar ulushi oshmoqda
5	Qayta tiklanuvchi energiya ulushi (global elektr ishlab chiqarishda)	34 %	+2 p.p.	Quyosh va shamol energiyasi asosiy drayver
6	Karbon bozorlarining global qiymati	1,0 trln AQSH dollari	+5 %	EU ETS va Xitoy bozori yetakchi

Manba: IEA (World Energy Investment 2024/2025); BloombergNEF (Energy Transition Investment Trends 2025); Climate Bonds Initiative (Green Bond Market Report 2024/2025); World Bank (State and Trends of Carbon Pricing 2024/2025).

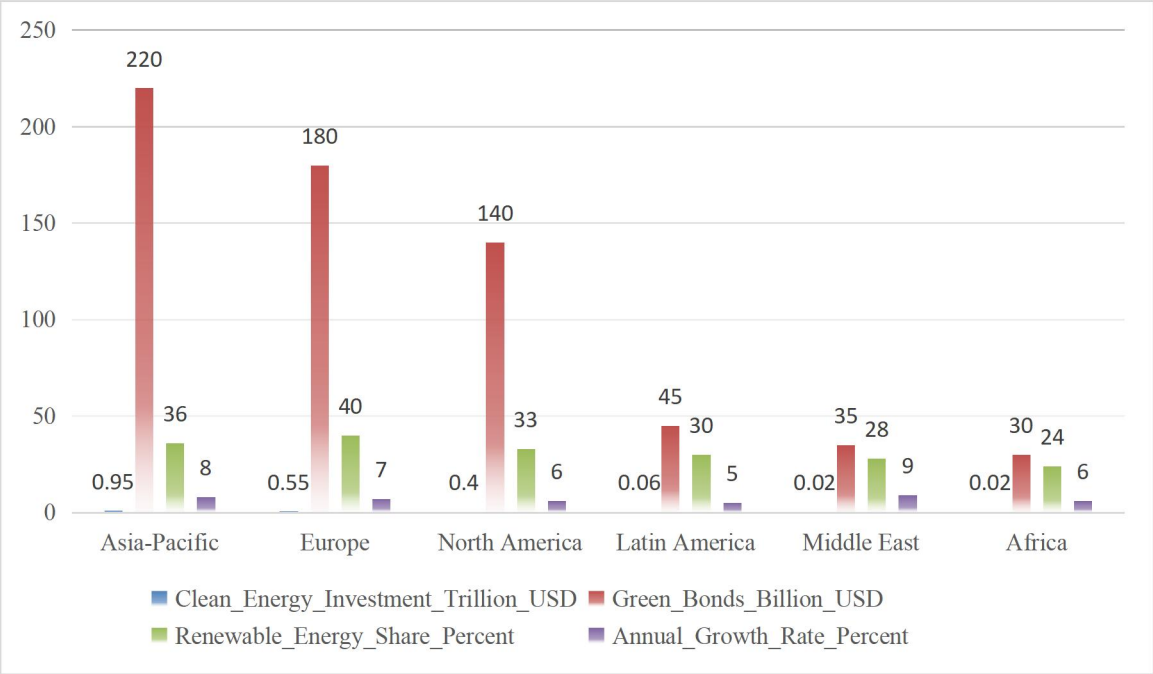
Jadvalda 2025-yil bo‘yicha yashil iqtisodiy o‘sishga yo‘naltirilgan global investitsiyalar hajmi va asosiy moliyaviy ko‘rsatkichlar umumlashtirilgan. Ma’lumotlarga ko‘ra, global energetika investitsiyalari 3,2 trillion AQSH dollariga yetgan bo‘lib, shundan 2,0 trillion dollari toza energiya loyihalariga to‘g‘ri keladi. Bu holat energiya sektorida tarkibiy o‘zgarishlar yuz berayotganini va kapital oqimi tobora ko‘proq qayta tiklanuvchi manbalarga yo‘naltirilayotganini ko‘rsatadi.

Yashil obligatsiyalar emissiyasining 650 milliard dollarga yetishi ekologik loyihalarni moliyalashtirishda kapital bozorining roli ortib borayotganini bildiradi. ESG fondlari aktivlarining 3 trillion dollardan oshishi esa investorlar barqaror va mas’uliyatli investitsiya tamoyillariga ustuvor ahamiyat berayotganini tasdiqlaydi.

Qayta tiklanuvchi energiya ulushining 34 foizga yetgani global energetika tizimi dekarbonizatsiya bosqichiga faol o‘tayotganini anglatadi. Karbon bozorlarining qiymati 1 trillion

dollarga yaqinlashgani esa emissiyalarni tartibga solish iqtisodiy mexanizmlari kuchayib borayotganini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, keltirilgan ko‘rsatkichlar 2025-yilda yashil iqtisodiyot global investitsion siyosatning ustuvor yo‘nalishiga aylanganini va barqaror rivojlanish moliyaviy tizimning ajralmas qismiga aylanib borayotganini tasdiqlaydi.

1-rasm. 2025-yilda yashil investitsiyalarning mintaqalar kesimidagi taqsimoti.

Manba:International Energy Agency (IEA) – World Energy Investment 2025; BloombergNEF – Energy Transition Investment Trends 2025; Climate Bonds Initiative – Green Bond Market Report 2025; World Bank – Global Renewable Energy Statistics 2025 ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan**.**

Mazkur jadvalda 2025-yilda toza energiya investitsiyalari, yashil obligatsiyalar hajmi hamda qayta tiklanuvchi energiya ulushi mintaqalar kesimida taqqoslangan. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, Osiyo-Tinch okeani mintaqasi 0,95 trillion AQSH dollari miqdoridagi investitsiya bilan yetakchi o‘rinni egallagan. Bu mintaqada Xitoy va Hindiston asosiy drayver hisoblanadi.

Yevropa 0,55 trillion dollarlik investitsiya va 40 foizlik qayta tiklanuvchi energiya ulushi bilan ikkinchi o‘rinda turadi. Yevropa Ittifoqining dekarbonizatsiya siyosati va karbon bozor mexanizmi ushbu natijaga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan.

Shimoliy Amerika mintaqasida investitsiyalar 0,40 trillion dollarni tashkil etgan bo‘lib, AQSHdagi soliq rag‘batlari va toza energetika dasturlari o‘sish sur’atini ta’minlamoqda.

Yaqin Sharq va Afrika mintaqalarida investitsiyalar hajmi nisbatan past bo‘lsa-da, yillik o‘sish sur’ati yuqori (ayniqsa Yaqin Sharqda 9 %) ekani kelajakda ushbu hududlarda yashil energetika loyihalari kengayishini ko‘rsatadi. Jadval global miqyosda yashil investitsiyalarning notekis, ammo barqaror o‘sayotgan taqsimotini aks ettiradi hamda institutsional siyosat va moliyaviy rag‘batlar mavjud bo‘lgan mintaqalarda kapital oqimi yuqori ekanini tasdiqlaydi.

Xulosa

Yashil iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda investitsiyalarni jalb qilish va ularni samarali boshqarish zamonaviy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo‘nalishiga aylangan. 2025-yil statistik ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, global miqyosda energetika sohasiga yo‘naltirilgan investitsiyalar 3 trillion dollardan oshgan bo‘lib, shundan asosiy qismi toza energiya va qayta tiklanuvchi manbalarga to‘g‘ri kelmoqda. Yashil obligatsiyalar bozori va ESG fondlari hajmining barqaror o‘sishi ekologik yo‘naltirilgan kapital oqimi kuchayib borayotganini tasdiqlaydi.

Xorij tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yashil investitsiyalar samaradorligi quyidagi omillarga bevosita bog‘liq: barqaror normativ-huquqiy muhit, davlat tomonidan moliyaviy rag‘batlar, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari, karbon bozorlarining mavjudligi va shaffof monitoring tizimi. Ayniqsa, Yevropa Ittifoqi, AQSH va Xitoy tajribasi davlat siyosati va xususiy kapital uyg‘unligi yashil iqtisodiy transformatsiyani tezlashtirishini namoyon etmoqda.

Mintaqaviy tahlil esa yashil investitsiyalar taqsimoti notekis bo‘lsa-da, global miqyosda o‘sish barqaror ekanini ko‘rsatadi. Osiyo-Tinch okeani va Yevropa mintaqalari yetakchilik qilayotgan bo‘lsa, boshqa hududlarda ham o‘sish sur’atlari yuqori bo‘lib, bu kelgusida global yashil iqtisodiy integratsiya jarayoni kuchayishini anglatadi.

Umuman olganda, yashil iqtisodiy o‘sish faqat investitsiyalar hajmini oshirish bilan emas, balki ularni samarali boshqarish, risklarni kamaytirish va innovatsion texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlash orqali ta’minlanadi. O‘zbekiston uchun ham xorijiy tajribani chuqur o‘rganish va milliy sharoitga moslashtirish yashil transformatsiya jarayonini jadallashtirish hamda uzoq muddatli barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta’minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Takliflar:

Yashil iqtisodiy o‘sishni ta’minlash hamda investitsiyalarni samarali jalb qilish va boshqarish bo‘yicha quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Yashil investitsiyalar bo‘yicha milliy strategiyani takomillashtirish. Uzoq muddatli (2030–2050) maqsadlarni aniq belgilagan, sektorlar kesimida ustuvor yo‘nalishlarni ko‘rsatib beruvchi yagona strategik hujjat ishlab chiqish zarur.
2. Yashil obligatsiyalar bozorini rivojlantirish**.** Milliy fond birjasida yashil obligatsiyalar chiqarish tartibini soddalashtirish, ekologik loyihalar uchun alohida reyting va sertifikatsiya tizimini joriy etish taklif etiladi.
3. Davlat-xususiy sheriklik (PPP) mexanizmlarini kengaytirish. Qayta tiklanuvchi energetika, chiqindilarni qayta ishlash va energiya samaradorligi loyihalarida xususiy kapitalni jalb qilish uchun kafolat mexanizmlarini kuchaytirish lozim.
4. Soliq va moliyaviy rag‘batlar joriy etish**.** Yashil texnologiyalarni joriy etayotgan korxonalar uchun soliq imtiyozlari, subsidiyalar va imtiyozli kreditlar berish mexanizmini kengaytirish zarur.
5. Karbon bozorini shakllantirish. Emissiya savdosi tizimini bosqichma-bosqich joriy etish va karbon kvotalarini belgilash orqali ekologik mas’uliyatni iqtisodiy mexanizm bilan uyg‘unlashtirish mumkin.
6. ESG hisobot tizimini joriy etish**.** Yirik korxonalar uchun majburiy barqarorlik (sustainability) hisobotini joriy etish investorlar ishonchini oshiradi va xalqaro kapital bozorlariga chiqish imkonini kengaytiradi.
7. Yashil moliyalashtirish infratuzilmasini rivojlantirish**.** Maxsus “yashil fond” yoki milliy iqlim jamg‘armasini tashkil etish orqali strategik ekologik loyihalarni moliyalashtirish maqsadga muvofiq.
8. Innovatsion va raqamli texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlash**.** “Aqlli energetika”, energiya tejamkor uskunalar va vodorod texnologiyalarini rivojlantirishga grant va ilmiy dasturlar ajratish zarur.

Mazkur takliflarni bosqichma-bosqich amalga oshirish O‘zbekistonda yashil iqtisodiy transformatsiyani jadallashtirish, ekologik barqarorlikni ta’minlash va uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishni mustahkamlashga xizmat qiladi.

ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Manbalar ro‘yxati:

1. International Energy Agency (IEA). (2024). World Energy Investment 2024. Paris: IEA.
2. International Energy Agency (IEA). (2025). World Energy Investment 2025. Paris: IEA.
3. BloombergNEF. (2025). Energy Transition Investment Trends 2025. London: Bloomberg Finance L.P.
4. Climate Bonds Initiative. (2024). Green Bond Market Summary 2024. London: Climate Bonds Initiative.
5. Climate Bonds Initiative. (2025). Green Bond Market Report 2025. London: Climate Bonds Initiative.
6. Global Sustainable Investment Alliance (GSIA). (2023). Global Sustainable Investment Review 2023.
7. World Bank. (2024). State and Trends of Carbon Pricing 2024. Washington, DC: World Bank.
8. European Commission. (2023). The European Green Deal. Brussels: European Union.
9. United Nations Environment Programme (UNEP). (2024). Global Trends in Renewable Energy Investment. Nairobi: UNEP.
10. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2023). Financing Climate Futures: Rethinking Infrastructure. Paris: OECD Publishing.